Nehány lapsus is van a munkában. Igy egy helyen Rudolfot, Ausztria herczegét, ki Habsburg volt, nem tudom miért, Nagy Lajos testvérének nevezi (15. l.); a *jogi személyt* következetesen hamis értelemben használja (81., 140. l.); egy rabbinusról, ki a XV. század végén élt, oly történetiróval mondat dicséretet, ki a XIV-dikben halt meg (93. l.) stb.

E fogyatkozások ártanak a munkának s azt hiszszük, lényegesebbek, semhogy szemet hunyhattunk volna. De azért nem tagadhatni, hogy annyit nem vonnak le a munka becséből, hogy a hazánk müvelődéstörténete iránt érdeklődök nagy haszonnal ne olvashatnák. Ha másért nem, úgy a tisztán informativ részekért, melyek igen érdekesek, meg a függeléknek 75 kiadatlan okleveleért, melyeket a szerző szakértelemmel és mintaszerü gondossággal tett közzé. L. B.

Az tiz parantsolatnac, az hit agazatinac, am mi az'a'ncnac, es az hit petsetinec röviden való mag'ara'zatt'a. Mat'as Devai . . . Kiadja a Magyar Tud. Akadémia. Budapest, 1897. 8-rét. 142 lap.

Ily czim alatt jelent meg a ritka régi magyar nyomtatványok bibliofil kiadásának ötödik kötete, miként az előbbi kötetek, úgy ez is *Szilády Áron* gondos felügyelete alatt.

Dévay e hittani művének czímlapján a nyomtatás helye és éve nincs jelezve, ugyan azért Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában (I. 353. sz.) az év nélkül megjelent nyomtatványok között vette föl, a jegyzetben megemlítve, hogy annak megjelenési éve Révész Imre fejtegetései szerint a legbiztosabb valószinüséggel 1543. utánra tehető. Régisége és ritkasága miatt ugyan (t. i. egy teljes és egy csonka példányban maradt fen az Erdélyi Muzeum-Egylet és Akadémia könyvtárában) amugy is megérdemelte volna, hogy a régi nyomtatványok új kiadásában a sor mentül előbb reá kerüljön, de még inkább indokolttá tette ezt az a körülmény, hogy Sziládynak az Országos levéltár kincstári osztályában talált eredeti oklevelek alapján sikerült megállapítani, hogy az nem 1543-ban, hanem öt évvel előbb, tehát *1538 elején került ki Krakkóban* a Vietor sajtója alól. E nevezetes bibliographiai fölfedezés miatt még inkább örömmel üdvözöljük annak megjelenését.

Szilády a mű végén, mint a Komjáthy, Pesthy, Szegedi és Telegdi műveinél is tette, *Jegyzetek* czímen összeállítja azon életrajzi adatokat, a melyekhez beható levéltári és irodalmi kutatás utján jutott, és minthogy ezek, mint a többieknél, úgy itt is egészen átalakítják a képet, a melyet eddig hiányos adatok alapján az iróról magunknak alkottunk; érdemesnek tartjuk

azt röviden itt is összefoglalni, különös tekintettel e kutatások irodalomtörténeti eredményeire.

Szilády kilencz eredeti oklevelet talált az Orsz. Levéltárban, melyek közül hatot maga Dévay irt Nádasdy Tamáshoz, a többi háromban (Werner György, Peregi Albert, Szeredy Gáspár levelében) reá vonatkozólag becses életrajzi adatok vannak. E levelekből tudjuk meg, hogy Dévay Nádasdy Tamás hirével indult külföldi utjára, hogy Nürnbergben, hová 1536. november körül érkezett meg, gyomor- és szembaja gyógyítása végett tartózkodott, hogy Vitus Tódorral latin műve kiadása tárgyában már előbb is levelezett, hogy Wittenbergben két izben való tartózkodása között, junius hóra egy bázeli út felvétele, a mint azt Dévay eddig megjelent életrajzaiban találjuk, teljesen alaptalan. E levelekből ugyanis kétségtelenül kitünik, hogy Dévay Nürnbergből egyenesen Wittenbergbe ment s 1537 elejétől egész októberig megszakítás nélkül itt tartózkodott. Ezzel aztán meging az a másik combinatio is, a minek kedvéért vették fel tulajdonképen a bázeli útat t. i. hogy Dévay »*Disputatio de statu in quo sint beatorum animae post hanc vitam...*« cz. műve Bázelben nyomatott volna (V. ö. *Szabó-Hellebrant RMK. 318. sz.)* Érdekes erre vonatkozólag a Szilády bizonyítása. Révész Imre irja *(Dévay B. M. 70.)*. hogy e mű betüit összevetette egy 1520. évi bázeli nyomtatvány betüivel s a kettő teljesen egyezett egymással, egy későbbi bázeli nyomtatványnyal való összevetésnél pedig a papir vízjegyeit találta hasonlóknak s ezek alapján döntötte el hogy Dévay műve Bázelben nyomatott. A nyomtatás évét (a czímlapon sem a hely, sem az év nincs jelezve) Vitus Tódornak a mű 132—136. lapjain álló Bácai Ferencz szepesi prépostlioz intézett ajánló levele után tette 1537-re, mely ez év jun. 1-én kelt. Úgy de Dévay 1536. decz 3-án azt irja Nürbergből Nádasdynak, hogy műve rövid idő mulva megjelenik »ha volna, a ki a könyvnyomtatónak megfizetne«. Mindjárt ezután Otto nevü nürnbergi barátjáról is említést tesz, a ki a magyar Új Testamentum kinyomtatását elvállalná, egy másik decz. 1-én kelt levelében pedig arra kéri Nádasdyt, hogy a mű kiadásáról senkinek se szóljon, mig a példányok el nem szállíttatnak, nehogy ellenségei akadályt gördítsenek az elé, — ehhez véve azt az óvatosságot, melylyel a kiadás helyét és évét mellőzi, továbbá egy harmadik, decz. 19-iki levelének passzusát, mely szerint a legközelebbi szombaton Wittenberg felé utnak indul: Szilády szerint »*csaknem bizonyosnak tarthatjuk, hogy Dévay latin könyve 1536. deczemberében került ki sajtó alól*« *Nürnbergben,* Vitus ajánló levelének későbbi keltezését s annak

nehány ellenmondani látszó helyét pedig »olybá vehetjük, mint a mi a könyvnyomatása idejének s helyének titokban tartása érdekéből iratott.« E szellemes hypothesis az által nyerne végleges megerősítést, ha a nyomtatás jellegéből vagy bárhonnan kétségtelenül meg lehetne állapítani, hogy azt csakugyan a levélben említett Otto nürnbergi nyomdász nyomtatta.

Szintén combinatio útján kellett megállapítani *At tiz parantsolatnac mag'ara'zatt'a* nyomtatási évét. 1538. ápr. 9-én Werner György irja Peregi pécsi prépostnak, hogy Vietor egy magyar mű nehány példányát azért küldötte hozzá, hogy juttassa Sylvester kezébe, hátha megtetszik neki annak új helyesirása s vele nyomatja majd az Új Testamentomot. E leveléhez mellékelve Peregine küld két példányt, hogy az egyiket tartsa meg, a másikat pedig, ha veszedelmes tanításokat nem fedez föl benne, a mi nem lehetetlen, mivel annak szerzője, (ha ugyan egy azzal a Mátyással, kit az egri püspök Kassáról elhurczoltatott) eretnekség gyanujába esett, küldje el Sylvesternek. Megjegyzi azt is, hogy ő azokról, a melyek benne foglaltatnak, nem tud véleményt mondani, nem érti eléggé. Mi lehetett ez a könyv? Az új helyesirásból először is Dévay Orthographia Ungarica-jára gondolhatnánk, de ez névtelenül jelent meg, már pedig Werner nem említi a névtelenséget, azután az Orthographiában foglalt vallásos rész oly egyszerü, hogy azt Werner megérthette volna. Még azon év márczius havában Serédy Gáspár egy hittani művet küldött Nádasdynak ajándékba (libellum quendam evangelicum), mely — mint a levél mondja — rövid és kicsiny ugyan, de azért olyan, hogy rövidebb, jobb és hasznosabb dolgot nagy könyvekben sem találhatni. Ekkor megjelent ugyan már Székely István szikszói iskolamester »Keresztyénség fundamentumárul való tanuság« cz. műve, de ennek két első kiadása Bod szerint csak gyermekek számára irott iskolai tankönyv volt s ilyen dicséret alig illethetné meg. Ugyanezen évben jelent meg Gálszécsi István »A keresztyén Tudományról való rövid könyvecske« czímű munkája, erre még lehetne gondolni s ez hasonló tartalmu és terjedelmű, mint a jelen munka, de ha már e kettő közül kell választani, a nagyobb valószinüség Dévay »Tizparancsolat«-ja mellett szól, mivel Serédy levelében azt is irja, hogy ha talán már meg volna neki e munka, ajándékba küldheti valamely jó barátjának, a mely passzusnak a Dévay és Nádasdy összeköttetéseire lehet vonatkozása. *Ezek alapján teszi Szilády k e mű megjelenési évét 1538-ra.*

A kiváló gonddal sajtó alá rendezett s az eredetit betűről betüre hiven követő kiadvány, melynek becsét a végén

álló becses irodalomtörténeti tanulmány még inkább emeli, miként a megelőző kötetek finom merített papirra nyomtatva, izléses kiállításban került ki sajtó alól s a m. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalában szerezhető meg. D. L.

Gustave Schlumberger, *L'épopée byzantine à la fin du dixième siècle. — Guerres contre les Russes, les Arabes, les Allemands, les Bulgares. Luttes civiles contre les deux Bardas — Jean Tsimiscès. Les jeunes années de Basile II. le tueur de Bulgares (969—989).* Hachette et Co. (Paris et Londres) 1396 (igy 1896 helyett!) Nagy 8-rét, VI+800 ll. egy mappával és számos képpel. Ára 30 frank.

Schlumbergertől, a középkori Byáncz történetének alapos ismerőjétől, egy ujabb magvas kötet jelent meg, mely folytatását képezi szerzőnek még 1890-ben megjelent *Un empereur byzantin, Nicéphore Phocas* czímű szintoly kitünő munkájának, és mint már a czímből is láthatjuk, az örmény származásu Cséměsgig császár (görögösen Tsimiskès) uralkodásának és II. Basilios, a Bolgárölő fiatalabb éveinek történetével foglalkozik. Mint a bevezetésben olvashatjuk, már szinte készen van kéziratban az elbeszélés folytatása Basiliosnak 1025-ben bekövetkezett haláláig; és tervében van szerzőnek egy vagy két további kötetben VIII. Konstantin rövid uralkodását, továbbá ennek két leányának t. i. Zoé és Theodorának, valamint az előbbi férjeinek és kedveseinek történetét, nemkülönben az öreg VI. Mihály a Stratiotikosét ennek lemondásáig és Komnénos Izsák trónra léptéig vagyis 1057-ig megirni.

Mint tudjuk, Tsimiskès János uralkodása elején, 970-ben tört be Szvjátoszláv, kievi fejedelem Bulgariába és átkelvén a Balkánon, megütközött a byzánczi hadsereggel Arkadiapolis városánál, a mai Lule-Burgasnál mintegy fele uton Drinápoly és Konstantinápoly közt. Leo Diaconus az egykorú iró szerint a muszkák szövetségesei közt hunok (szerzőnk véleményében ezek szlávok) is valának; az események után jóval később iró Skylitzes, Kedrenos és Zonaras szerint pedig pecsenyeg és »török« lovasok is, mely utóbbiak alatt Schlumberger magyarokat ért. Byzánczi részen az ujonnan szervezett *corps d'élite*, a »halhatatlanok« (athanatoi) válogatott csapatai hadakoztak. Az egyik szárnyat Tsimiskès sógora, Bardas Skléros, másikát pedig a hős Phocas Péter vezényelte, kiről Leo Diaconus meséli, hogy mint ölt meg egyszer egy szittya óriást párbajban a két hadsereg szeme láttára, mely szittyák alatt szerzőnk magyarokat gyanít. Az arkadiapolisi csata a byzánczi források